

Розора Жанна Василівна — зоолог і музеолог, керівниця Зоологічного музею Київського університету

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Rozora Zhanna Vasylivna, a zoologist, and museologist, head of the Zoological Museum of Kyiv University. — An essay about a researcher whose entire life, from the beginning of her career to her senior years (1957–2023+), was connected with the Zoological Museum of Taras Shevchenko University of Kyiv. This museum is not only the central and most famous zoological museum in Ukraine, but also a model museum by all criteria: history, exhibition, collections, catalogues, publications, and researchers. Zhanna Rozora took part in many expeditions of the museum and was a collector and preparator of many specimens. With her participation and under her leadership, the museum grew into one of the most powerful centres of scientific research and dissemination of natural knowledge.

Біографічні деталі

Жанна Василівна Розора народилася 4 серпня 1941 р., з дитинства і дотепер проживає в Києві. Після школи, яку закінчила 1957 р., — лаборант Зоологічного музею Київського державного університету (ЗМКУ). Протягом 1965–1971 рр. — студентка біологічного факультету цього університету; у зв'язку з роботою за фахом (по місцю навчання) навчалася на вечірньому відділенні, зі спеціалізацією «зоологія хребетних».

У різні періоди була на посадах наукового співробітника, інженера, спеціаліста-біолога. У 1960–1980-х роках брала активну участь в експедиційній діяльності музею переважно в межах України задля поповнення експозиції та фондів музею. Багато років працювала у тісній співпраці з попередніми керівниками зоологічного музею О. Корнєвим, Ю. Пашенком і Л. Писаревою. З 1993 р. і дотепер — завідувачка ЗМКУ.

Рис. 1. Жанна Василівна Розора у фондах музею, 11.06.2007. Фото автора.

Теріологічні дослідження і колекції

Жанна Василівна — широкий фахівець, знавець багатьох груп ссавців і носій унікальних знань про кожний з представлених в експозиції чи фондах вид ссавців (і не тільки ссавців). В період інтенсивної експедиційної діяльності музею спеціалізувалася на виготовленні чучел та остеологічних зразків як дрібних ссавців, так і великих (наприклад, скелет слона та чучело зубра). Жанна Василівна була активним учасником багатьох експедицій: Крим, Карпати, Приазов'я, Туркменістан (4 рази, включно з Кугітангом та Кюрендагом). Крім того є її збори з околиць Києва, таких як Поля зрошення, Оболонь, Дубки, Водогін (тепер ці урочища освоєні містом і де нові експедиційні дослідження неможливі, тому зібрані матеріали унікальні).

Одним із вагомих доробків дослідниці став каталог теріологічних колекцій ЗМКУ. Цей каталог представляє собою детальні описи всіх зразків, вміщені на спеціальних облікових картках. В його стислій опублікованій версії узагальнено всі дані про кількість зразків і поширення їх за природними регіонами, адміністративними одиницями та країнами [Михалевич *et al.* 1993]. Підготовлено й розгорнуті каталоги колекцій, які «чекають» на друк.

Теріологічні колекції музею розвивалися за активної участі Жанны Василівни¹. Від перших її експедицій (Туркменістан 1958) колекція музею поповнилася 2 тис. зразків, і третина їх зібрана і препарована ЖВ або за її участі (з 1958 р. всі черепи чищені нею). Як приклад, в опрацьованих автором матеріалах є записи про збори таких груп, як *Eptesicus*, *Talpa*, *Sorex*, *Crocidura*, *Spermophilus*, *Mus*, *Sylvaemus*, що походять з таких місцезнаходжень, як: • Великоанадольський ліс (1961, Донеччина); • Кам'яні Могили (1973); • пол. Пожижевська і Брецькул (1966, Карпати); • Київ та околиці (1961–1974); • Крим (1972); • хр. Кугітанг та ущ. Дарай-Доре (1961, Туркменістан).

Зокрема, серед зборів дослідниці є такі матеріали (за журналом надходжень музею): • Київщина: 7 *Sorex minutus*, 3, *S. araneus* 3 *Myodes glareolus*, 3 *Micromys minutus* (Оболонь, 1961, 1963), 1 *S. araneus* (Бориспіль); • Донецька обл.: 7 *Crocidura suaveolens* (Великоанадоль, 1961), 5 *Mus musculus* (Великоанадоль), 3 *Microtus arvalis* (там само), 10 «*Apodemus sylvaticus*» (Кам'яні Могили, 1973), 3 *Microtus «arvalis»* (там само), 3 «*Citellus» pygmaeus* (там само); • Івано-Франківська обл.: 9 «*Microtus» nivalis* (Чорногора, 1966); Крим: 8 «*Apodemus sylvaticus*» (гори, ур. Чайний будиночок, 1972), 16 *Microtus «arvalis»* (там само); • Туркменістан: 5 *Ochotona rufescens* (Даната, хр. Кюрендаг), 3 *Spermophilopsis leptodactylus* (Казанжицький р-н), 7 *Merionis erythrorurus* (3 Казанжицький р-н та 4 оз. Часках), 28 *Rombomys opimus* (11 оз. Часках, 17 п. Нічка); 3 *Dipus sagitta* (Красноводський р-н), 21 *Allactaga elater* (там само), 3 *Calomyscus bailwardi* (Небитдаг). Загалом теріологічна колекція ЗМКУ нараховує 7,5 тис. зразків [Розора *et al.* 2014].

¹ Варто нагадати, що всі колекції ЗМКУ довоєнного часу були знищені пожежею 1943 р.

Рис. 2. Жанна Василівна завжди випромінює енергію, позитив і надзвичайну працездатність. Ліворуч — в експедиції до архіпелагу Занзібар (поруч М. Головушкін), травень 2019; фото з архіву М. Головушкіна. Праворуч — у фондосховищі: видача колекції кажанів для досліджень автора, 23.07.2014. Фото автора.

Чесноти, захоплення, суспільна активність

Фактично все життя дослідниці пов'язано з музеєм, експедиціями, мандрями, як у тривалому часі (у плінні років), так і щоденному поточному житті. Маючи давній значний експедиційний досвід, з відкриттям можливостей вільного переміщення по світу (фактично з кінця 1990-х рр.) Жанна Василівна з колегами і друзями майже щороку їздить у дальні мандри. Окрім різних стандартних для українських зоологів місць досліджень (Карпати, Крим, Туркменістан тощо), відвідала Південну Африку, країни Центральної і Південно-Східної Азії, Океанію, зокрема побувала в Танзанії (о. Занзібар), Мексиці, на Кубі, в Непалі, В'єтнамі, на Борнео, у Малайзії (Таїланд), Туреччині, Єгипті, Іспанії (о. Тенерифе). І зі всіх поїздок привозить безцінні колекції.

Музей неперервно розвивається, значною мірою завдяки турботам Жанни Василівни. На початку 2000-х в музеї переобладнано за сучасними стандартами таксидермічну майстерню, на місці колишнього «мічурінського кабінету» (бібліотеки біофаку) сформовано просторі фонди хребетних, а на місці, де колись була кафедра зоології хребетних — фонди безхребетних та «мокрі» колекції. Тоді ж співробітники музею переїхали з коридору, що йде уздовж виставкової зали, у власне просторе приміщення. Протягом 2011–2013 рр. за ініціативи Ж. В. оформлено нову залу птахів — одну з найкращих, які тільки можна знайти в Україні чи суміжних країнах.

Експозиція і фонди музею активно використовують для просвіти і наукових досліджень. Фондові колекції ЗМКУ багаті на цінні матеріали, це одна з найкращих колекцій як Києва [Загороднюк 2022], так і України в цілому [Шидловський 2012], і за обсягами зразків музей посідає перше місце серед всіх вузівських зоологічних музеїв України [ibid.]. Тут акуратно впорядковано всі колекційні зразки, їх розміщено в шафах у систематичному порядку.

Жанна Василівна у співпраці з колективом музею приділяє значну увагу описам музею як центру науки, освіти і просвіти. Протягом 2001–2009 рр. за її керівництва і участі в редколегії видано 5 томів відновленого наукового журналу «Праці зоологічного музею КНУ» [Загороднюк 2022].

Серед важливих доробків варто назвати два випуски буклету «Зоологічний музей», у т.ч. 2001 р. [Розора *et al.* 2001], а також огляд «Зоологічний музей» у книзі «Нариси історії біологічного факультету» [Біляшівський & Розора 2004]. Вагомим доробком є альбом «Зоологічний музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка» [Розора *et al.* 2014]. Це надзвичайно мальовниче та інформативне видання містить чимало важливої інформації і щодо історії музею, і його експозиції й наукових фондів.

Жана Васи́лівна не раз відзначена різного рівня грамотами і відомчими відзнаками. Її незмінно цінувало й цінує керівництво університету всіх часів, оскільки її вміння представляти музей, приймати гостей університету та закордонні делегації університету, розповідати про унікальні зразки — це риси, що незмінно сприяють високому рівню визнання її як музейника і музею як осередку високих природничих знань, а так само керованого нею колективу як команди фахівців високого рівня.

Подяки

Моя щира подяка співробітникам Зоологічного музею КНУ Л. Прокопчук та М. Голоушкіну за сприяння у зборі відомостей і підготовці матеріалів для цього нарису.

Література

- Біляшівський, М. М., Ж. В. Розора. 2004. Зоологічний музей. У кн.: *Нариси історії біологічного факультету*. Фітосоціоцентр, Київ, 250–269.
- Загороднюк, І. 2022. Зоологічні музеї та теріологічні колекції в Києві останніх двох століть: історія, цінності, перспективи. *Geo&Bio*, **22**: 37–62. [CrossRef](#)
- Михалевич, О. А., А. М. Писарева, Ж. В. Розора. 1993. 1993. *Каталог колекцій зоомузее Киевского университета. 1. Млекопитающие*. АН УССР. Украинское териологическое общество. Ин-т зоол., Киев, 1–36. (Серия: Ин-т зоол. АН УССР; Препринт № 93.7).
- Розора, Ж. В., М. І. Голоушкін, О. Є. Зиков. 2001. *Зоологічний музей*. Київ, 1–8.
- Розора, Ж. В., М. М. Біляшівський, О. В. Бідзіля та ін. 2014. *Зоологічний музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка [альбом]*. Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київський університет, Київ, 1–159. ISBN 978-966-439-748-0
- Шидловський, І. В. 2012. *Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України*. За ред. Й. В. Царика. ЛНУ ім. Івана Франка, Львів, 1–112. ISBN 978-966-613-940-8

Резюме

ЗАГОРДНЮК, І. Розора Жанна Васи́лівна — зоолог і музеолог, керівниця Зоологічного музею Київського університету. — Нарис про дослідницю, все життя якої від початків трудової діяльності до старшого віку (1957–2023+) пов'язане із зоологічним музеєм Київського університету імені Тараса Шевченка. Цей музей є не тільки центральним і найвідомішим зоологічним музеєм України, але й взірцевим музеєм за всіма критеріями — історією, експозицією, фондами, каталогами, виданнями, дослідниками. Жанна Розора брала участь у багатьох експедиціях музею і була колектором і препаратором багатьох зразків. За її участі й при її керівництві музей виріс у один з найпотужніших центрів наукових досліджень і поширення природничих знань.